

"ורפוא ירפא" (שמות כא, יט)

[פרשת משפטים (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

יש בעיה בהליכה לרופאים. זה נראה כסתירה לבטחון בחסדי הקב"ה.

כך כתב "חובות הלבבות" (שער הבטחון, פי"ג ההקדמה השלישית) – "שיבטח על השי"ת לבדו ולא ישתף עמו זולתו מן הנבראים, כי אז יפסד בטחונו על ה' כיון ששיתף עמו זולתו, כמ"ש באסא המלך כאשר בטח על הרופאים "וגם פָּחֵלֵוּ לֹא דַרְשׁ אֶת ה' כִּי בְרוּפָאִים" (דהיי"ב טז, יב), ונענש על כך... ומן הידוע שכל הבוטח על שני מְמוֹנִים להוציא דבר לפועל, יהיה בטחונו בטל, ויהיה זה הגורם העיקרי לאי-מילוי הדבר שבטח בו עליו, כמ"ש "ארור הגבר אשר יבטח באדם וְשָׁם בָּשָׂר זָרוּעוֹ". (ירמיה יז, ה)

אבל מצד שני, הרי "חובות הלבבות" (שער הבטחון, פי"ד ד"ה וכפי שהדברים, דף קמד) התיר את ההליכה לרופאים! שהאדם יאמין בה' ויבטח בו, ואעפ"כ לא יימנע מן ההתעסקות בסיבות טבעיות. וכך כתב – "בענין הבריאות והחולי שחייב לבטוח על ה', ויתעסק בהתמדת הבריאות בסיבות שזה בטבע... מבלי שיבטח על (אותן) סיבות של הבריאות והחולי...". והדברים נתבארו יותר בדברי רבנו בחיי (השני, המאוחר לו) בהקדמתו לפרשת שלח עיי"ש.

כלומר, יישוב הסתירה היא שמוטל על האדם לעשות "השתדלות", אבל לא יישענו על הסיבות, אלא יִדַע כי אך ורק ה' הוא שגוזר על האדם הבריאות או החולי, והאדם עומד **תחת קנס** לעסוק "בסיבות".
(ענין "מסילת ישרים", סוף פרק כ"א).

וכן כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו ("המספיק לעובדי השם", דף פי) – "ארור האדם אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו" (ירמיה יז, ה). אמר אבא מארי זצ"ל, כי לולא המלים "יסור לבו" היו כלולים בקללה זו רוב בני האדם ואפילו כמעט כולם, כי הבן בוטח על אביו, והאשה על בעלה, והשותף על שותפו. ואילו הקללה נוגעת אך ורק למי שמצמצם בטחונו על בלעדי (=חוק) מה', ולא למי שבוטח בפנימיותו בה' ורק נעזר בבני אדם או משתמש באמצעים רגילים... (עיי"ש המשך דבריו).

הרי הרווחנו מהדברים הללו פרק נכבד בעבודת הלב.

מוטל על האדם לעשות כל מעשה המועיל בדרכי הרפואות הטבעיות, בתנאי מפורש שידע בלבו בהחלטיות כי רק ה' הוא שגוזר בריאות וחולי. וכ"כ "משנה ברורה" (סי' ר"ל ס"ק ו'). ואעפ"כ מה זאת מצאנו כי כמה וכמה מגדולי עולם אמרו במפורש לא ללכת לרופאים? בגלל חריפות לשונו נתחיל בדברי ר' נחמן מברסלב: "אפילו אם החולֵּאת (=המחלה) חזק ח"ו, אעפ"כ ישליך על ה' יהבו ואל יעסוק ברפואות ובדוקטורים כלל, אפילו במקום שיש דוקטורים מופלגים" (שיחות הר"ן, ס"ק נ).

הראשון בזמן שכתב על נושא זה הוא ר"א אבן-עזרא על פסוקנו: "ורפוא ירפא, לאות שניתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו מבחוץ. רק כל חולי שהוא בפנים הגוף, ביד ה' (בלבד) לרפאותו".
ראינו כאן חלוקה מעניינת בין הנראה מבחוץ כפשטא דקרא למכות פנימיות, שלא נכללו פה.
למרבת הפלא, בא גדול האחרונים, הגר"א, ומביא לחלוקה זו סימוכין מתנ"ך. "כי הוא יכאיב ויחבש" (הוא חולי הפנימי) "ימחץ וידיו תרפינה" (איוב ה, יח) - זו המכה החיצונית... ומה שדרשו "ורפוא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות" זהו החולי החיצוני, מה שנראה לחוש הראות".

(י'אדרת אליהו, על שמות כא, יט).

נאמן לשיטתו, מצאנו שהגאון ר' זונדל מסלנט (הצדיק ר' יוסף זונדל מסלנט, דף קטו), מביא סיפור. כאשר הלך הגר"א לבקר את אחיו החולה, ומצא שם ב' רופאים יהודים המטפלים בו, שאל "מה לך ולרופאים? הרי ה' הוא הרופא חולים!" התלונן הרופא שהיה שם, "וכי לחינם ברא ה' רופאים ורפואות?" ענה לו הגר"א מיד "וכי לחנם ברא ה' חזירים? אלא הם עבור הגויים, לשימוש. הוא הדין ברופאים". (ע"ע ספר "הגאון החסיד מוילנא", מהרב בצלאל לנדוי, דף ר"כ שני מעשיות). • ובספר "מכתבי חפץ חיים" (ח"ג דף י"ב) שנערך ע"י בנו, מביא הנהגת ח"ח שכאשר ילדיו היו חולים, לא הזמין רופא אף פעם, אלא חילק לעניים כמה לחמים, עלה לעלייה והתפלל, וסרה המחלה ההיא. ומעשה רב.

החלוקה הנ"ל (בין חולי פנימי לחיצוני) תמוהה, כי מצאנו בש"ס כמה וכמה פעמים שהם השתמשו בתרופות גם למחלות פנימיות.

- הנה רבי חשש בעיניו והתרפא ע"י משחה שנתן לו שמואל, שבקע ועבר מאחורי גולגלתו(!) (ב"מ פה:)
- ר' יוחנן חשש מצפידנא (מחלת החניכיים) והלך למטרוניתא לקבל מרשם תרופתי. (יומא פד.)
- וכן ר' דמא בן אחותו של ר' ישמעאל הוכש ע"י נחש ארסי והלך להתרפאות, ולא מנעו ממנו אלא בגלל שאין להתרפאות מרופא מין (ע"ז כז:), ושם הארס מפעפע בעורקיו, והיא מכה פנימית.

בגלל עניותנו בתורה אין אנו יודעים תמיד איך ליישב כל דברי הראשונים. (ע"ן שבת קלט. "לא תמצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד" ע"י רש"י: "בטעמים שלא יהא בה מחלוקת") ולכן, כמה טובה עשה לנו הקב"ה שיש לנו פסק והכרעה **בשו"ע** (יורה דעה, סי' שלו) – "נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים".

והיה מי שטען כי אמנם המצוה על הרופא, אבל לא על החולה ללכת לרופא. אבל נלע"ד שזהו פלפול מוטעה, כי אם יש פקוח נפש בדבר, מאי שנא? וכך כתב **חיד"א** – "ונראה דהאידינא אין לסמוך על הנס וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאנו, ולא כל כמיניה לשנות סוגיין דעלמא ולומר כי הוא גדול מכמה חסידי הדורות שנתרפאו ע"י רופאים, וכמעט איסור יש בדבר אי משום יוהרא ואי משום לסמוך על ניסא במקום סכנה (ע"ן תענית כ: דמנכין לו מזכיותיו!). ולהזכיר עונותיו בשעת חוליו (מחמת עון זה גופא)... מ"מ החולה חייב לבקש (הרופא) היותר מומחה ואם לאו, חובל בעצמו (יברכי יוסף" על יו"ד שם). ובספר **"שבט יהודה"**, מהר"י עייאש, כתב שם "המתעצל ומתרשל וסומך על הנס שה' ירפאהו בחנם, דעת שוטים היא וקרוב להיות פושע בעצמו ועתיד ליתן את הדין, כי הוא חסיד שוטה".

ראינו בש"ס – "בשעה שמשגרין יסורין על האדם, משביעין אותן שלא ילכו אלא ביום פלוני, ולא יצאו מגוף החולה אלא ביום פלוני, ובשעה פלונית ועל ידי (רופא) פלוני ועל ידי סם (=תרופה) פלוני". (ע"ז נה.) הרי מפורש. • אבל מצאנו בדבר זה מחלוקת בין רש"י ורמב"ם. בפסחים (נו.) מובא כי חזקיה המלך גזו ספר רפואות, ופירש"י "לפי שלא היה לבם נכנע (לה') על חוליים אלא מתרפאין מיד". מבלי שהרמב"ם זכה לראות דברי רש"י הנ"ל, הוא כותב שהספר שחזקיה גזו היה ספר טלסמאת, כלומר סגולות שמיימיות, או ספר שהיה מגלה שמות הצמחים הארסיים, והיו בני אדם משתמשים בו כדי לחסל יריבים.

"ולא הארכתני לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי (כנראה אין הכוונה על רש"י עצמו, כי ספרו לא הגיע למצרים) מי שפירש שאם יחלה אדם יפנה לספר ויעשה כדבריו ויתרפא, ולא היו בוטחים בה' כי אם על הספר, עמד וגזו אותו. **וראה אפסות דבר זה שיש בו הזיה, ייחסו לחזקיה סכלות.** ולפי דמיונם המשובש והמטופש אם רעב האדם ויפנה אל הלחם הרי התרפא מן צער הרעבון ללא ספק. האם נאמר שהסיר את בטחונו מה' הוי שוטים, ייאמר להם, כמו שאני מודה לה' בעת המאכל על שהמציא לי דבר להסיר רעבוני, כך נודה לו שהמציא רפואה מרפאני". (ע"ע "אמונה ובטחון", לחזון איש, דף ס"ה, המנסה להציל את רש"י מן קושייתו של הרמב"ם).

ושוב ראינו שיטת רש"י בסנהדרין (יז): "כל עיר שאין בה יי דברים הללו אין ת"ח רשאי לדור בתוכה, ב"ד... **רופא ואומן** ולבלר", ופירש"י "רופא למול התינוקות, אומן מקיז דם" וצע"ג משום מה טרח רש"י להגיש לנו סיבה למציאות רופא בעיר? והרי כל ילד יודע שזה כדי לרפאות החולים! ולמה רש"י לא כתב כן? אלא בכוונה תחילה טרח רש"י להודיע שזה רק למען למול תינוקות, כי אין ללכת לרופאים למטרה אחרת.

והא כיצד נמצא דרכנו במחלוקת זו שבין רש"י ורמב"ם?
אלא הט"ז (בשר"ע יו"ד של"ו) כתב – "ניתנה רשות לרופא לרפאות, קשה כיון דבאמת מצוה היא, למה קרא לזה 'רשות', אלא דהרפואה האמתית היא ע"פ בקשת רחמים מה', אלא שאין האדם זוכה לכך, לכן צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם, וה' הסכים על זה, ולכן הוא רשות... כמפורש בברכות (ס). הנכנס להקיז דם... לפי שאין דרכם של בני אדם לרפאות אלא שנהגו, עיי"ש רש"י שהיה להם לבקש רחמים עכ"ל, מ"מ מאחר שכבר נהגו לעשות רפואה ע"פ טבע, גם אני עושה כן". ועיין רמב"ן נפלא על ויקרא כו, יא – "הדורש ה' בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'?"

ובכן הסיכום שלנו די ברור. (וכך הוא ב"מספיק לעובדי ה"י בדף עח: "ללא התכשרות נאותה")
לצדיקים בעלי מדרגה גבוהה בבטחון בה', הטוב הוא לא לפנות לרופאים.
אבל לרוב העם ואפשר כמעט כולו, בל ישקרו לעצמם ועליהם לנהוג דוקא ע"פ הטבע (וכן החמיר מאד מהר"י סלנט וגר"ח בריסק, שהאדם לא ירמה את עצמו מה היא מדינתו בבטחון בה'). אלא כאמור, שגם בכך, עדיין אנו מחוייבים להתפלל ולהאמין בה', ולעסוק ברפואות רק מדין של "השתדלות" (וכהדרכת "חובות הלבבות", בה פתחתנו עיוננו).